

Техникапа уса куракансене пѐлме

“Трактор” уйахлах пусланатъ

Ял хуҗаләхәнче чи херу ёс чи тапхәрә пыратъ: вильах апачә сителәклә янталамалла, вырма кантәкран шаккәтә – аҗа хатәрәмелле, кәр аки сывхаратъ – ун пири шутламалла. Ҷак вәхәтра, паллах, тракторсемпе вәсен прицепәсемсәр, хай тәллән сүрекен ытти техникасәр ёссене агротехника ыйтнә пек пахаләхпа вәхәтра пурнаслама майә сук. Анча Ҷакна курса-пелсе тәраканән ку чухне асарханулах пири самантләха та манма юрамасть. Ёссене халәх йышлә хутшәннә тапхәртә, Ҷак уйрамах пелтерешлә. Кәна шута илсе республикара сүлленех август уйахәнче “Трактор” профиләктика уйахлах-операци ирттересси йәлара. Умра, ака, кәсал та сав вәхәт. Ҷак кунсенче Чәваш Республикнчи хай тәллән сүрекен тата ытти техникана пәхса тәракан Патшаләх инспекциён пусләхәпе В. Димитриевпа Чәваш Рес-

публикин шалти ёссене министрән ёссене вәхәтләх туса пыракан В. Яковлев авән уйахән 1-мәшәнчен “Трактор” уйахлах-операци ирттересси пири приказ кәларчәс. Асаннә тапхәртә патшаләх техника надзор инспекциён ёсчәненә сүл-йәр хәрушсәрләх инспекциёпе пәрле сынсен тата предпряти-организациён харпәрләхәнчи уса куракан тракторсемпе прицепсем тата хай тәллән сүрекен ытти техника тәлешпе уйрамах тимләрех пуләс. Тәрәсләвсем вәхәтәнче техникана техосмотр тәратнине пәхасси, юсавсәр тата учета тәратман техникапа ёсче тухнине пәлтәртасси, питех те кивелнә техникана учетран кәлараси малти вырәнта пулә. Вулакансене кәсалхи “Трактор” уйахлах-операци пырса тивекән сәнеләхсемпе паллаштарни те ытлашши пулас сук. Ку вәл кәсалхи июль 8-

мәшәнче вәя кәнә “Раҗсей Федерациён администрацивлә правонарушенисем снчен калакан Кодексне административлә правонарушенишән уксан шыраса илес пая улшанусем кертәси снчен” Федераллә саккун. Унпа килешүллән йәркене пәсакан техника хуҗисене сапла айәплавсем кәтәсә: тавраләха нормативпа пәхнинчен ытлахах варалакан е ытлахах шавлакан транспорт хатәрне ёсә кәларнәшән должносри сынсене 500-1000 тенкә тата сак техникапа ёсчәненче 100-300 тенкә; тракторсене тата хай тәллән сүрекен строительствәпа сүл-йәр машинисене эксплуатациленә чух правиләсемпе нормәсене пәснәшән граждәнсен 100-300 тенкә тата должносри сынсене 500-1000 тенкә; патшаләх тәрәсләвсн саккунлә хушәвнә пәхәнманшән граждәнсене 500-1000 тенкә тата должносри сынсене

1000-2000 тенкә; патшаләх тәрәсләвсн предписанине вәхәтра пурнасламаншән граждәнсене 300-500 тенкә тата должносри сынсене 1000-2000 тенкә, предпряти-организацисене 10000-20000 тенкә; сведенисем тәратманшән-кәтартманшән граждәнсене 100-300 тенкә тата должносри сынсене 300-500 тенкә, предпряти-организацисене 3000-5000 тенкә; транспорт хатәрәсене патшаләх региҗстрацине тәратас правиләсене пәснәшән граждәнсене 100 тенкә тата должносри сынсене 100-300 тенкә, предпряти-организацисене 1000-3000 тенкә. Тракторсемпе ёсчәнене кашни механизатор-инженера тата ертүсәне саккунри сәнеләхсем шухәшлаттарма тивәс.

С. НИКОЛАЕВ,
ЧР Гостехнадзорён
районти аслә инспекторё.

“Радиоохум – хәсәт страницнче: халәх тата влаҗ: тәлләвсем пәр пек, ёссем те пәрле

Кашни ыйту пелтерешлә

(Вәсә. Пусл. 1-мәш стр.)
– Суртән сивиттине тольпа витнә. Шиферне те күрсә килнә. Ҷак кунсенче ыйту пәтәмпах таталатъ.
Халә район администрацине килнә хәш-пәр сырусен шәпинә тишкерер. “Свобода” хуҗаләх ёсчәнен хайән сярәвәнче “Ёс ветеранё” ята илеймени пири пәшәрханса сярәтә. Шел пулин те, “Ёс ветеранё” ята илме тивәслә наградәсем сыру авторән сук. Ҷавәнпа та аҗа пысак ёс стажәллә граждәнсене патшаләх влаҗсән федераллә органәсенчен наградәланине е вәрса вәхәтәнче ёс биографийә сүл ситмен сәмрәк пулнә чухнех пусланнине сирәплетекен документсем пулсан сәс пани пири әнлантарса сярма тивнә. Ҷак тәсләх предпрятисемпе организацисене ертүсисене ёсрә хайсен тивәсәсене чыслән пурнаслакансене вәхәтра тивәслә хавхалантармалли пири калатъ.
Кәсалтан пусласа тата “Чәваш Республикнчи ёс ветеранё” ят пурнаса кәчә. Аҗа камсене пани пири вара май уйахәнче район хәсәтәнче сыраса кәтартрамәр. Апла пулсан вәхәт кәнаҗәсәмән аҗа тивәсләсем те асаннә наградәсәр ан юлчәр тесен, предпрятисемпе организацисене ертүсисен пәрремәш вырәнта сын пулмалли пири манса каяс марччә. Проблемәсене татса панә хушәрәх тивәсләсене чысләсине те куран вәсәртмелле мар. Сүлсем кәнаҗәсәмән сак туса ситереймен утәм уйрам сынсен шәпинә тивәсәсәр ан хуҗтаръ.
Кашни сырура – уйрам шәпа. Тивәслә хурав кәтет вәсен кашни авторә. Ильинка ял тәрахәнчи хәлха япәх илтнине нушаланакана та тивәслә хурав панә. Унта асаннә аппарата мәнле йәркепе илмелли пири әнлантарнә.
Л. ПАВЛОВА хатәрленә.

Истори

Мишавай пёви

1843 сұлхи февралән 21-мәшәнче Никита Андреевичпа Мария Андреевна сәмйинче Етәрне уесәнчи Шәмат вуләсәне кәрәкә Купәрля яләнче (халә Муркаш районә) ача суралнә. Февралән 28-мәшәнче Шәматри Успенчи чиркәвәнче Павел Петрович Золотникий священник, Гаврил Иванов тиек, Михаил Алексеев пономарь ачана шыва кәртнә, метрика кәнекинче аҗа Василий ят панине сырнә.
Василий сәмьере виҗсәмәш ача пулнә: асли Степан 5 сұлта, Анна 3 сұлта пулнә. Ашшә-амәшә ёсләме юратакан сынсем пулнә. Степанна Анна пәчәк Ваҗсәна нумай пәхнә, пәрле вылянә. Кәйран вәсен Пелагея, Варвара йәмәкәсем, Дмитрий суралнә. Никита Андреевич хут пәлмен хресчен пулнә. Вәл хайән ывәлне шутсәр хут-

илсе паратъ, тумлантаратъ.
Вәреннә вәхәтра сәмрәк кәчә Вятка, Хусан кәпәрнисенчи вырәс, сәрмәс, тутар яләсенче сәр виҗсе практикәра сүрет. Мишавай корпусне вәренсе пәтерсен аҗа Курлянди кәпәрнине, Прибалтикана, ярассә. Унта Рига хули сывәхәнче пәр барон хуҗаләхәнче пулатъ, анәсри культурапа паллашате. Нимәс, литва, латви чәлхисене вәренет. Ёсә пәлсе туса пәнашән аттестат (пәйәх хак панә хут) илме тивәсет.
Амәшә вилнине пәлсен суралнә яла таврәнәтә. 1868 сұлхи мартән 28-мәшәнче Василий амәшә Мария Андреева 61 сұлта водьянка чирәпе вилнә. Мартән 31-мәшәнче прихут сәви снчен Константин Магницкий (этнограф, Василий Магницкийән ашшә), Дмитрий Мурачев тиек пытару йәрки-

носне сирәплетмелле. Ёс укши сұлталакне – 250 тенкә.”
Техник хайән явалләхне туйса, вәй-халне шеллемесәр Етәрне уесәнчи пушар е ытти сәлтәвсем хыҗсән пурәнмаллисәр юлнә хресченсем валли сурт лартма сәр уйәрәтә, ялсем валли плансем үкәрет. Ёсчән пулнә вәл, ниҳәсан та пәр вырәнта ларман. Ҷакна маршрут хучә те сирәплетсе паратъ. 1771 сұлхи юпа уйахән 10-мәшәнчен пусласа 1872 сұлхи кәрләч уйахән 1-мәшәнчен техник хайән сүл сурәвәнче 7 вуләсән 19 яләнче пулатъ. Хайән рапортәнче 58 ял тата 1224 кил хуҗаләх валли пултан үкәртнә тесе сярәтә. 1879 сұлта вәл техник ёснә пәрахсан та Етәрне уесәнчи ялсем нумай сүл хуҗши Купәрляри техник планәсемпе уса кураҗсә. Ҷав чертеҗсенчен хәшә-пәрисем паянхи кун та архивра упрәнаҗсә. 1875 сұлхи ака уйахән 7-мәшәнче Шәмат салинчи пәчәшкә К. Магницкий чул чиркү тума ял планне ыйтатъ. Тәпәр уйахәнах Василий Никольский вәсен ыйтәвнә тивәсетерет. Мишавай ёснә пәрахсан та, Етәрне уесән пусләхә ыйтнине вәхәтән-вәхәтән чәнесе илсе, сәр ёснә йәркәлеме аҗа хушаҗсә.
Пәве пәвелеме (плотина тума) Василий Никитич пускилри ялсен сыннисене явәстаратъ. «Унта ёсләме халхи Етәрне уесәнчи Ишеккассинчи Ермаковсем, Муркаш районәнчи Турай тәрахәнчи ялсенчи, Янасал тәрахәнчи Купәрля, Рикущкән, Ваҗкасси, Кәртәкасси, Исәтерккә, Тукас, Эләк районәнчи Писәп тата ытти ялсенчен хресченсем хутшәннә», – тесе каласа кәтартатчә 1876 сұлта Рикущкән яләнче суралнә Ксения Лукина мамак. Ун чухне трактор, бульдозер пулман. Пәвене пәвелеме кәресәсемпе, наҗилкассемпе уса курма тивнә. Сынсене пухма, вәсене апат ситерме Василий Никитич хайән шәлләне Дмитрий Никитичта шәннә. Пәви тәватә гектара яхән сәр лаптәкә йышәнәтә. Сұлла унта Василий Никитич ачисем, ялти ытти ачасем пәхәк, шыва кәнә.
Василий Никитичпа Агрәппина Степановна сәмйинча тахәр ача пулнә: Меркурий (1870 с. суралнә), Зосим (1873), Елизавета (1874). Пулас профессор Николай 1878 сұлхи сү уйахән 7-мәшәнче суралнә, 8-мәшәнче тәне кәртнә. Хреснашшә Шәмат яләнчи Стефан Запольский пуп, хреснашшә – Чәваш Сурәмәнчи Дарья Борисова. Кәҗәннисем: Валери (1880), Елизавета (1881), Екатерина (1883), Серафима (1886). Василий Никитич вәреннә, халәхра паллә сн-

семпе туслә пулнә. Метрика кәнекисене тәпчәнә хыҗсән сәкә пәллә: техник ачисене чәвашсен пәллә историкән, этнографән В. Магницкийән ашшә Константин Егорович Магницкий пәчәшкә тәне кәртнә. Хреснашшә хреснашшәне пәчәшкәсене, вәрман объездчикән арамне К. Магницкийән Александра хәрне, Константин ывәлне тунә. Василий шәлләне Дмитрие те Константин Магницкий шкулта вәреннә. Ҷак икә сәмье лайах сыхәнса пурәнни Николайпа Василий, Дмитрий ывәләнсен малашнехи тусләхне татах та сирәплетнә. Дмитрий ывәлә Иван та унтах туртәннә.
Вәл пәвәре Николай Васильевич Никольский профессор та, Иван Дмитриевич Никитин этнограф та, Петр Григорьевич Григорьев (истори наукисен кандидатчә), Шулашкарти наука тәпчәв институтчән директорчә), Иван Алексеевич Маркелов (Чәваш АССР культури министрчә), Чәваш халәх артисчә Аврам Ильич Ильин та, Октябрти революциччен чи нумай поэмәсем, сәвәсем сырнә, пичәтленә Тарас Кириллович Кириллов та, Иван Яковлевич Яковлевпа пәрле ёсләнен Виктор Никифорович Орлов та (Н.В. Никольский пусан), Иван Николаевич Лесин преподаватель-пәчәшкә та (Юрпаш яләнчен, Н.В. Никольский кәрушә), Кузьма Романович Романов та (учитель, Писәп яләнчен, Н.В. Никольскийән йыснәшә), Купәрляри школ завәдуцийёсем: Павел Владимиров (Кәртәкассинчен), Илья Ефимов (Прашкущкәнчен), Екатерина Михайловна Зайцева (Тури Сәнартан), чәваш халәх артисчә Иван Ксенофонтов (Килтәшрен), Илья Иванович Ларьков (Исәтерккәрен), кәйран – сүтәс министрән сүмә Валерий Матвеев пограничник (Успантан), Федор Васильев (Килтәшрен), техника наукисен кандидатчәсем Владимир Павлович Владимиров (Кәртәкассинчен, кәйран Киев хулинчә), Леонид Дмитриевич Иванов (Кишинев хулинчән, Молдави) сав пәвәре сұллахи вәхәтра шыва кәнә, савәннә.
Элә лайах аставатәп 1930, 1940, 1950 сұлсенче вәл пәвәре шыва кам кәнине. Шкул, тырә апарәсем, хурал пүрчә енчи пәр вырәнта хәр ачасем шыва кәретчәс. Асләраххисем пәвен кәнтәр енче, йәбра патәнче, сәмай тарән вырәнта. 60-75 сұл тултарнисем Алексей Константинович енче.
Элә колхозән лаша витинче ёсләнен чух мән чул лашасене пәвене шыва кәртнә пуль: эфир, ачасем, вәсем сине утланаттамәр. Лашасем шыва лайах ишетчәс. Шыва кәртчән вәсене кашни ача хыркәчпа, сәткәпа тасатнә. Лашасене колхоз правленийәпе лаша вити енчи вырәнтан шыва кәртәтәмәр.

1947-1948 сұлсене ас тәватәп. Ун чухне элә 7 класс пәтернә хыҗсән колхозән сысна фермнине пәр сұлталак сурә ёсләрәм. Хәллә пәвәре вак касаттамәр Ванька Леонтьевпа. Вара унта сынсәсене фермәран хәваласа пыраттамәр та шыв ёстереттәмәр. Ҷавән пәхәк колхоз лашисене те, ёнисене те хәллә пәвәри вакран шыв ёстернә. Фермәра сынсәсен сүчә 200-300 пуҗа ситәтчә.
Элә 5-6 сұлта пулнә пуль. Анне, Евдокия Меркурьевна, кәпе сума, чухәме пәве патне кайма пустарәнчә. Унтан йәләнсә ыйтрам пәве патне мана илсе кайма. Вәл ача-пәчәсен (пирән аттәпе-аннен 5 ача пулнә) кәпи-йәмне пәвәри вакра сыватъ. Элә пәхса тәрсә шына сыватъ. Таврәнсан түрәх кәмака сине хәпарса кәйрам, ашәнтәм. Ун чухне элә куртам: пәве пуҗәнче тата варта ачасем пәчәкхәхисем сунашкассемпе, пысакраххисем йәлтәрпе яраҗсә. Ун хыҗсән элә те сунашкапа пәве пуҗәнчен ытти ачасемпе пәрле яраҗәнәтәм. Мән чухлә ача шавә пулнә? 50-100-тен те иртнә пуль. Кашни килте тенә пәхәк 5-6-шар ача пулнә. Афанасий Сидоровичән 8-ччә, Серафим Ильичән-10 ача.
Пәр шәнсан конькипе ярәннә. Уйрамаһа Ванька Ефимов лайах яраҗатчә.
Ялти пур ача та шывра ишме пәлнә. Хәшә-пәри шыв айәнчи тәма илсе кәтартатчә е 4-5 метр таран чәмса шыв айәнче ишетчә. Элә Ванька Федотовпа, Демьян Михайловпа, Василий Ивановпа ытлахах туслә пулнә. Мана Ванька Федотован пичәшә Сергей пәвәри шывра ишме вәрентрә: малтан шапа пек меслетчә, кәйран-сурәм снчен ишме. Пушә вәхәтра, уйрамах шәрәх кунсенче, 2-3 хутчен те шыва кәнә. Сұлла никам та мунча хутман. Ватти-вәтти те пурте пәвәре шәмпәләннә.
Пәвәре шыва кәни сывләшән шутсәр усаппә пулнә. Элә аста-васса 1925-1937 сұлсенче суралнисенчен пурте салтака кәйнә. “Элә сав чирпе чирлетчә, салтака кәясран хәтараръ”, – тесе калакан пәр кәчә та пулман. Вәрса вәхәтәнчә хайсен ирәкәпе Купәрляри виҗә хәр: Ольга Филиппова, Раиса Андриянова, Ольга Ефимова салтака кәйрәс, хайсен пуҗәсене Таван сәршывшән хучәс. Тен, вәсем пәр кәчәпа та тәл пулман, чуп туман.
Ку пәве пуҗә те, пәви те юлашки вәхәтра сәмаях япәхләннәччә. Пәррехинче элә автомашинәпа кәйнә чухне кәшт кәна үпәнсе кәймарәм сярмана, пәве пуҗәпе иртнә чух.
Николай ПАНТЕЛЕЙМОНОВ.
Сән үкәрчәкре: Мишавай пёви.
(Вәсә пулатъ).

ла вәрентәсшән пулнә. Вәл ачана Шәматта шкулта янә.
Пәррехинче Хусан хулинчен сәр виҗексенсен шкуләнчен пәр вәрентен килет. Вәл хайәнне пәрле пәр лайах ачана илсе кәясшән. Шкулти учитель виҗә ачана суйласа уйәрәтә. Вәсенчен Хусанти вәрентен пәр ачана – Никитин Василий – суйласа илет. Ашшә-амәшәпе каласатъ те аҗа Хусана илсе кәятъ. Амәшә макарса юлатъ: “Пәтрә ман ывәл”, – тесе куҗсул кәларатъ.
Хусанти училище директорчә Никольский хушаматлә сын пулнә. Унән ачасем пулман. Вәл экзаменсем тытнә чухне Василий тәрәс ответлисе кәланипе хәпәртәнә. Василий хайән хушаматне паратъ те Вятка хулине (халә Киров) сәр виҗексенсене вәрентәс хәтәрлекен техника училищине вәренне асатъ. Сәненә костюм, атә-пушмак

сене пәхәнса Мария Андреевәна пытарнә.
1869 сұлхи июль 28-мәшәнче Василий Никитич Никольский 26 сұлта Агрәппина Степановәпа, Ишек салинчи 16 сұлтискәрпе, Степан Севостьяновичән хәрәпе мәшәрланатъ. Метрика кәнекине сырнә чухне Игнатий Степанов пәчәшкә, Василий Великанов пономарь пулнә.
1860-мәш сұлсен вәсәнчә, чәваш ялне таврәнсан, түрәх хресчен ёснә күләнәт.
Василий Никитич пуҗарса янипе Купәрля ялә варринче пәве пәвеләсәсә, улма-сырла сачә ёрчәтәсә, утар асталасәсә. Унән пархатарлә ёсәсем снчен сас-хура Етәрне уесчән управленине те хәвәрт ситет. 1871 сұлхи юпа уйахән 19-мәшәнчә управа журналәнчә сәкна пәләртнә: “Мишавай пулнә Никольские техник долж-